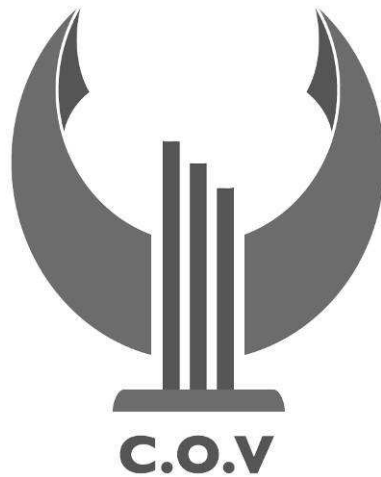

Programma

concert

12 november 2006

Soli Deo Gloria - Hoorn

Dames en heren,

Ik heet u van harte welkom op deze uitvoering van Soli Deo Gloria.

Een belangrijke plaats in het programma van vanmiddag is ingeruimd voor Wolfgang Amadeus Mozart. Van hem zullen het *Ave Verum*, het *Laudate Dominum* en een van zijn meest bekende missen, de *Krönungsmesse*, worden uitgevoerd. In het Mozartjaar mocht naar ons gevoel deze geweldige componist niet ontbreken.

Na de pauze staat de *Schöpfungsmesse* van Joseph Haydn op het programma. Hoewel Mozart en Haydn praktisch tijdgenoten waren hebben hun stijlen zich toch wezenlijk anders ontwikkeld. Het zal interessant zijn het verschil in aanpak te ervaren. Verderop in dit boekje vindt u een uitgebreide beschrijving van de werken en de componisten.

Ons koor heeft deze composities met veel plezier ingestudeerd, ik hoop dat wij er in slagen ons enthousiasme op u over te brengen.

Ik wens u een "luisterrijke" en goede middag toe.

Kees Molenaar
voorzitter

Ave Verum Corpus, KV 618

Wolfgang Amadeus Mozart
(1756-1791)

**Laudate Dominum
uit Vesperae solennes de
confessore, KV 339**

Wolfgang Amadeus Mozart
(1756-1791)

Krönungsmesse, KV 317

Wolfgang Amadeus Mozart
(1756-1791)

pauze

**Schöpfungsmesse,
Hob. XXII-13**

Franz Joseph Haydn
(1732-1809)

Uitvoerenden

Ellen Schuring – sopraan
Antje Lohse – alt
Joost van der Linden – tenor
Matthijs Mesdag – bas

C.O.V. Soli Deo Gloria

Noordhollands Bach Orkest
Aukje Broers – orgel

Marcel Joosen – dirigent

Locatie

Oosterkerk te Hoorn

VEENSTRA
piano's - vleugels

stemmen
occasions
revisie
inkoop
verhuur en taxatie

Toonzaal geopend op afspraak

Tweeboomlaan 36
1624 EE Hoorn
0229 - 219 278

Wolfgang Amadeus Mozart (1756 - 1791)

Wat moet er nog geschreven worden over Wolfgang Amadeus Mozart (of zoals hij officieel gedoopt is: Johannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus Mozart)?

Vele, vele programmaboekjes zijn gevuld met wetenswaardigheden over zijn leven.

Vele, vele schrijvers hebben uitputtende studies gepubliceerd over zijn leven, werken en dood.

Daarom maar in een notendop een aantal "hoogtepunten":

datum	leeftijd	gebeurtenis
27 januari 1756; rond 20:00		Geboren in Salzburg
1759	3	Wolfgang speelt op de piano en zoekt vaak tertsen. Hij heeft er plezier in.
24 januari 1761; 21:00 tot 21:30	4	Wolfgang studeert een muziekstuk in en componeert zijn eerste muziekwerk (een Andante voor klavier).
1 september 1761	5	Eerste publieke optreden op de universiteit van Salzburg
januari 1762	5/6	Eerste buitenlandse reis naar München met optreden voor keurvorst Maximilian III
9 juni 1763	7	Vertrek voor een grote reis door Europa met een eigen koets. Mee gaat ook een eigen bediende.
11 september 1765	9	Aankomst in Den Haag vanuit Rotterdam.
12 september 1765	9	Zijn zuster Nannerl loopt buiktyfus op.
15 november 1765	9	Wolfgang krijgt ook buiktyfus. Hij is

		twee maanden ziek.
24 januari 1766	9	Vertrek naar Amsterdam. Daarna verder naar Den Haag (inhuldiging stadhouder Willem V) en Utrecht.
29 november 1766	10	Thuiskomst van de rondreis door Europa.
augustus 1777	21	Wolfgang (die al veel van de wereld heeft gezien) vraag reisverlof bij de aartsbisschop. De relatie tussen beiden is ernstig verstoord en de aartsbisschop ontslaat zowel Wolfgang als zijn vader Leopold. Deze laatste mag uiteindelijk blijven.
september 1777	21	Mozart gaat (samen met zijn moeder) naar Mannheim en wordt verliefd op Aloysia Weber.
maart 1778	22	Het is echter niet wederzijds en zij vertrekken naar Parijs.
3 juli 1778	22	Wolfgang's moeder overlijdt.
26 september 1778	22	Wolfgang gaat weer naar huis, via de familie Weber.
januari 1779	23	Wolfgang wordt weer in dienst genomen door de aartsbisschop tegen een riant salaris.
16 maart 1781	25	Wolfgang wordt door de aartsbisschop naar Wenen ontboden.
8 april 1781	25	Wolfgang krijgt een uitnodiging om een concert te verzorgen bij gravin Wilhelmine Thun, waar ook de keizer zal zijn. Hij moet echter afzeggen. De aartsbisschop wilde dat hij voor diens vader speelde. Hierover is hij zo boos, dat hij ontslag vraagt (en ook krijgt, met volgens de overlevering, een schop van opperkamerheer graaf Arco).
4 augustus 1782	26	Wolfgang trouwt met Constanze Weber (de zuster van Aloysa).
17 juni 1783	27	Wolfgang's eerste zoon wordt geboren (Raimund Leopold). Deze overlijdt op 19 augustus 1783.
14 december 1784	28	Wolfgang sluit zich aan bij de vrijmetselaars in de loge "Zur Wohlthätigkeit".
4 juni 1791	35	Constanze vertrekt met hun nog enig levende zoontje Karl naar Baden.
juli 1791	35	Een boodschapper van graaf Walsegg zu Stupach geeft Wolfgang de opdracht een <i>Requiem</i> te componeren.
30 september 1791	35	Première van zijn opera <i>Zauberflöte</i> door hem-

20 november 1791	35	zelf gedirigeerd. Het is een groot succes en deze opera wordt 20 maal uitgevoerd.
4 december 1791	35	Wolfgang is al overwerkt en depressief. Hij wordt ziek en blijft vanaf deze datum in bed.
5 december 1791 0:55	35	Wolfgang voelt zich wat beter en aan zijn bed wordt een repetitie gehouden van het nog onvoltooide <i>Requiem</i> . Hijzelf zingt de altpartij. De andere stemmen worden door vrienden van het Freihaustheater ingevuld.
		Wolfgang sterft.

**“ALS UW TOEKOMST
UW EIGEN ZAAK IS”**

**bedrijfsunits voor
startende ondernemers**

**Bedrijvencentrum
de oude veiling bv**

**De Oude Veiling 41, 1689 AB Zwaag
tel. (0229) 234951, fax (0229) 231614**

*Beheer, Training en Advies
Lage huurprijzen*

Ave Verum Corpus, KV 618

Mozart voltooide dit werk op 17 juni 1791 in Baden, een plaatsje met geneeskrachtige baden vlak buiten Wenen. De vrouw van Mozart, Constanze, verblijft daar met hun zoontje Karl. Ze is dan hoogzwanger van hun zoon Franz Xaver Wolfgang (die op 26 juli 1791 geboren zou worden).

Mozart bezoekt haar een aantal malen. Tijdens een van deze bezoeken componeert hij het *Ave Verum* voor de koorleider Anton Stoll van de parochiekerk van Baden. Met hem was hij bevriend.

Het werk wordt voor het eerst uitgevoerd in 1791 op de feestdag van Corpus Christi in deze kerk.

Zilverstifttekening door Doris Stock, april 1789

Ave verum Corpus,
natum de Maria Virgine.
Vere passum immolatum in cruce
pro homine.

Cujus latus perforatum
unda fluxit et sanguine,
esto nobis praegustatum
in mortis examine.

Gegroet, Lichaam geboren uit de
maagd Maria.

Die voor de mensheid waarachtig
heeft geleden en aan het kruis ge-
slagen is.

Wiens zijde doorboord is
waaruit bloed heeft gestroomd.
Degene die voor ons de beproeving
van de dood heeft gesmaakt.

Laudate Dominum, uit *Vesperae solennes de confessore*, KV 339

Het werk *Vesperae solennes de confessore*, KV 339 werd in 1780 in Salzburg gecomponeerd. De titel is niet door Mozart zelf gegeven: "*de confessore*" duidt op de tekst die gebruikt is en *solennes* betekent dat het werk instrumentaal begeleid werd. Het complete werk bestaat uit zes onderdelen en kent een uitgebreide bezetting in het orkest. Dat betekent bijna zeker dat het voor een belangrijke feestdag gecomponeerd is. Het is uitgevoerd in de Vesperdienst, die 's avonds om zes uur begon.

Het *Laudate Dominum* is het vijfde deel van dit werk en kent een bezetting van solo sopraan, koor en strijkorkest.

*detail uit een olieverfschilderij van de familie Mozart,
door Johann Nepomuk della Croce, winter 1780-1781*

Laudate Dominum omnes gentes,
laudate eum omnes populi.
Quoniam confirmata est super nos
misericordia ejus,
et veritas Domini manet in
aeternum.

Gloria Patri et Filio
et spiritui sancto,
sicut erat in principio et nunc et
semper et in saecula saeculorum.

Amen.

Loof de Heer, alle volken,
prijs Hem, alle naties.
Want zijn liefde voor ons is
overstelpend
eeuwig duurt de trouw
van de Heer.

Eer aan de Vader en aan de Zoon
en aan de Heilige Geest.
Zoals het was in het begin en nu
en altijd en in de eeuwen der
eeuwen.

Amen.

De algemene mistekst (ofwel het Latijnse Ordinarium)

De R.K. Mis kent twee soorten gregoriaanse gezangen:

1. De gezangen van het **proprium**, die op elke dag van het kerkelijk jaar anders zijn, zowel qua tekst als muziek. Ze worden ook wel wisselende gezangen genoemd.
Hiertoe behoren bijv. de Introïtus, het Graduale, het Offertorium en de Communio.
2. De gezangen van het **ordinarium**, die in elke Mis voorkomen met steeds dezelfde teksten en daarom vaste gezangen worden genoemd.

Het ordinarium bestaat uit vijf tekstgedeelten die elk hun eigen plaats hebben in de liturgie:

Kyrie	na de schuldbelijdenis
Gloria	aansluitend op het Kyrie
Credo	de geloofsbelijdenis na de preek
Sanctus + Benedictus	aansluitend op de preek
Agnus Dei	vlak voor de communie

Kyrie

Het *Kyrie eleison* is rond 500 na Christus uit de Griekse liturgie overgenomen, zonder dat de tekst in het Latijn is omgezet. Hoewel de vertaling letterlijk luidt "Heer ontferm U" stelt de Kyrie-aanroep in zijn oudste en meest originele betekenis een jubelende acclamatie voor bij de intocht van een heerser.

De aanroep stamt oorspronkelijk uit de antieke politieke wereld en werd bijvoorbeeld zonder ophouden herhaald door een enthousiaste menigte, wanneer een keizer een provinciestad bezocht.

De rooms-katholieke kerk heeft deze acclamatie overgenomen en overgedragen op de figuur van Jezus Christus, die door zijn verlossingsdaad van de kruisdood de "Kyrios" geworden is. In deze opvatting kan men dus spreken van een feestelijke intocht van de Heer temidden van de kring van vierenden die Hem toejuichen.

In kerkelijk gebruik is het aantal aanroepen teruggebracht tot 3×3 , symbool van de drie-enige God.

In later tijd, toen het acclamatiekarakter van de aanroep nogal op de achtergrond was geraakt, heeft men voor de tweede groep de tekst veranderd in "Christe eleison".

Gloria

Ook het *Gloria* is uit de Griekse liturgie overgenomen, maar in een Latijnse vertaling. In Rome werd het al rond het jaar 500 met Kerstmis en Pasen gezongen.

Pas sinds de elfde eeuw behoort het tot het vaste bestand van de dagelijkse Misviering, behalve in de periode voor Kerstmis (Advent) en de periode voor Pasen (Passietijd). De Gloria-hymne volgt onmiddellijk op het Kyrie-gezag. Het *Gloria* begint met een tekst uit het kerstevangelie van Lukas (hoofdstuk 2 vers 14), betreffende de verkondiging van de engelen in de heilige nacht van Bethlehem. Door middel van deze tekst zet de Verlosser als het ware steeds weer opnieuw tijdens de liturgie zijn voet op aarde.

Hierna volgen vier lofprijzingen van de Allerhoogste, die toenemen in intensiteit. Ze monden uit in een dankzegging (*Gratias agimus tibi*), die de stijgende beweging tot rust brengt.

Dan volgt het centrum van de hymne, waarin de lofprijzing van de Vader overgaat in de verheerlijking van de Zoon, die naar de aarde zal afdalen om het Lam Gods te worden.

Als tegenhanger van de vier lofprijzingen van de Vader volgen nu drie smeekbeden om ontferming tot de Zoon, die is gestorven voor de zonden van de mensheid en daarna weer tot de rechterhand van de Vader is teruggekeerd. Tenslotte weerklinkt in drie fasen een grote lofprijzing van de Zoon (3 x *tu solus*), die tezamen met de Heilige Geest verblijft in de heerlijkheid van de Vader.

Credo

Het *Credo* wordt alleen op zondagen en hoge feestdagen gezongen. Het is het antwoord op het evangelie en de daarop aansluitende preek: de verkondiging van het woord van God moet niet slechts aanhoord worden, maar vraagt ook om een persoonlijke geloofsbelijdenis.

Vanuit de vroeg-Christelijke kerk is een aantal korte geloofsformules overgeleverd die werden uitgesproken bij de doopplechtigheid. Op de concilies van Nicea (325) en Constantinopel (381) zijn deze eenvoudige vormen uitgebreid tot de Credo-tekst die wij nu kennen.

Het zingen van het *Credo* tijdens de Mis is vanuit de Byzantijnse liturgie langzamerhand overgenomen in Spanje (6^e eeuw), Ierland (8^e/9^e eeuw) en weer later in de Frankische landen. In 1014 werd het *Credo* op verzoek van de Duitse keizer Hendrik I door paus Benedictus VIII ingevoerd in de Misliturgie te Rome.

In de tekst worden de belangrijkste feiten van de goddelijke openbaring en heilsgeschiedenis duidelijk als geloofspunten vastgesteld. Het thema van de goddelijke triniteit staat hierbij andermaal centraal.

Sanctus en Benedictus

De tekst van het *Sanctus* kan slechts begrepen worden in samenhang met de daaraan voorafgaande prefatie. De celebrant maant de gemeente bij het begin van het centrale en meest belangrijke gedeelte van de Mis, de consecratie (opheffing); de gemeente reageert hierop met instemming:

Celebrant	Dominus vobiscum	De Heer zij met U
Gemeente	Et cum spiritu tuo	En met Uw geest
Celebrant	Sursum corda	Verheffen wij onze harten
Gemeente	Habemus ad Dominum	We hebben ze tot de Heer verheven
Celebrant	Gratias agamus Domino Deo nostro	Laten we de Heer onze God dank brengen
Gemeente	Dignum et justum est	Het is passend en rechtvaardig

Hierna volgt een tekst die betrekking heeft op het heilsmysterie dat op die dag te vieren is. Deze tekst mondt uiteindelijk uit in een eeuwige lofprijzing van God door de engelen en aartsengelen, Cherubijnen en Serafijnen, en een instemming met deze hemelse koren:

Celebrant	Et ideo cum Angelis et Archangelis, cum Thronis et Dominationibus cumque omni militia caelestis exercitus, hymnum gloriae tuae canimus, sine fine dicentes:	En daarom zingen wij met de Engelen en Aartsengelen, met de tronen en heerschappijen, en met geheel de hemelse leger- schaar het loflied van Uw heerlijkheid, zonder ophouden zeggend:
-----------	---	--

Hierna volgt als instemming de Sanctus-tekst. Deze is afkomstig uit het boek Jesaja (Oude Testament), hoofdstuk 6, vers 1 t/m 4:

In het sterfjaar van koning Ozias aanschouwde ik de Heer, gezeten op een hoge en heerlijke troon; de sleep van zijn mantel bedekte heel de tempel. Serafs stonden om Hem heen, elk met zes vleugels: twee om het gelaat, twee om de voeten te bedekken en twee om te vliegen. En ze riepen el-kander toe: "Heilig, heilig, heilig is Jahweh der heerscharen; de hele aarde is vol van zijn glorie". Van hun juichen trilden de drempels in hun voegen en het hele huis stond vol rook.

De Osanna-tekst is een typische aanroep. "Hosanna" betekent letterlijk "help toch" maar de betekenis van deze woorden gaat geheel verloren in het overheersende acclamatiekarakter. De tekst legt onmiddellijk de verbinding naar het

Benedictus, dat herinnert aan de intocht van Jezus in Jeruzalem op Palmzondag, zoals deze beschreven wordt in Mattheüs hoofdstuk 21, vers 1 t/m 11, en dat als volgt eindigt:

Nu spreidde het talrijke volk zijn mantels uit over de weg; anderen sneden takken van de bomen en strooiden ze op de weg. En de scharen, die voorop gingen en volgden, zongen: "Hosanna de Zoon van David. Gezegend Hij die komt in de naam des Heren. Hosanna in den hoge.

Agnus Dei

Rond 700 voerde paus Sergius I de gewoonte in om tijdens de broodbreking voor de communie het *Agnus Dei* te zingen als een soort litanie. Omdat in die tijd nog huishoudbrood gebruikt werd, duurde de breking nogal lang. De tekst werd net zo lang herhaald tot de breking klaar was.

Tegenwoordig wordt de aanroep nog slechts driemaal gezongen, tweemaal met de afsluiting "ontferm U over ons" en de derde keer met "geef ons de vrede". Het bidden om vrede is pas vanaf de elfde eeuw toegevoegd, waarschijnlijk omdat bij de communie ook de vredeskus werd uitgewisseld.

De tekst grijpt terug op de woorden van Johannes de Doper bij de doop van Jezus in de Jordaan: "Ziet het Lam Gods, dat de zonden van de wereld wegneemt" (Johannes, hoofdstuk 1, vers 29).

Omdat de teksten van het Latijnse ordinarium een steeds terugkerende eenheid vormden tijdens de R.K. liturgie, werden zij voor componisten een dankbare inspiratiebron voor het schrijven van meerstemmige muziek.

De eerste uitingen hiervan, in de 14e eeuw, zijn bijvoorbeeld de *Missen van Tournai, Toulouse en Barcelona*, verzamelbundels, waarvan de componist(en) onbekend is (zijn).

De oudst bekende Miscyclus, geschreven door één persoon, is de *Messe de Notre Dame* van Guillaume de Machaut (1350). Deze vormt het begin van een lange traditie meerstemmige Miscomposities die via de Renaissance, Barok en Romantiek tot in onze tijd hun weg hebben gevonden.

Accountantskantoor
J.K. Bischoff
Registeraccountant

Orionstraat 21
1622 BR Hoorn

tel. 0229 - 24 09 55
fax 0229 - 24 79 31

Krönungsmesse, KV 317

Mozart is half januari 1779 in Salzburg teruggekomen van een reis naar Mannheim en Parijs die 16 maanden duurde. Hij was op zoek naar een werkring of opdrachten, maar dat was helemaal niet gelukt. In Mannheim werd zijn liefde voor Aloysa Weber niet beantwoord. En tot overmaat van ramp overleed zijn moeder, die met hem meereisde, in Parijs.

In deze geestesgesteldheid keerde hij dus terug in het provinciale Salzburg, een stad zonder theater of een operagebouw. Daar wachtte zijn taak als organist. Hij zette zich toch weer vol overgave aan zijn taak en componeerde o.a. de *Krönungsmesse*. Het manuscript draagt de datum 23 maart 1779, slechts twee maanden na zijn terugkeer.

Het is een feestelijk werk met rijke orkestratie (hobo's en hoorns waren niet gebruikelijk in het normale orkest). Waarschijnlijk was de mis bedoeld voor Pasen in 1779.

Mozart is trots op de werken die hij in deze periode schreef. Later (in november 1780) verzoekt hij per brief zijn vader de partituur van o.a. deze mis op te sturen naar München. Er is geen bewijs voor een uitvoering daar.

In maart 1783 vraagt hij zijn vader de partituur (en ook die van de Vespers, KV 321 en 339) naar Wenen te sturen. Weer later leent hij deze mis uit aan zijn vriend Anton Stoll, die koorleider van de parochiekerk in Baden is.

Waar de naam *Krönungsmesse* vandaan komt is niet bekend. Men heeft verondersteld dat deze mis uitgevoerd zou zijn bij een ceremoniële kroning van een Maria-beeld in de kerk van Maria Plain bij Salzburg. Ook is geopperd dat de mis uitgevoerd zou zijn door Salieri bij de kroning van Leopold II als Koning van Bohemen in september 1791 in Praag en wellicht ook bij diens kroning tot Heilig Rooms Keizer in Frankfurt in 1790. De mis is zeker uitgevoerd bij de kroning van diens opvolger, Keizer Franz I in 1792.

Handwritten musical score for the first page of the Krönungsmesse, KV 317. The score is written on ten staves, including vocal parts and instruments. The title "Krönungsmesse" is written at the top. The manuscript is dated "1789" and "K. 317". The score includes a vocal line (Soprano) and instrumental parts (Violin I, Violin II, Viola, Cello, Bass, and Organ). The tempo is marked "Moderato maestoso". The key signature is one flat (B-flat major). The score is written in a cursive hand.

Eerste bladzijde van het manuscript van de Krönungsmesse, KV 317

1. Kyrie

Kyrie eleison,
Christe eleison,
Kyrie eleison.

Heer, ontferm u,
Christus, ontferm u,
Heer, ontferm u.

2. Gloria

Gloria in excelsis Deo et in terra pax
hominibus bonae voluntatis.
Laudamus te, benedicimus te,
adoramus te, glorificamus te.

Gratias agimus tibi propter magnam
gloriam tuam.
Domine Deus, rex coelestis,
Deus Pater omnipotens.
Domine Fili unigenite, Jesu Christe.

Domine Deus, Agnus Dei, Filius
Patris.

Qui tollis peccata mundi,

miserere nobis.

Qui tollis peccata mundi,

suscipe deprecationem nostram.

Qui sedes ad dexteram Patris,

miserere nobis.

Quoniam tu solus sanctus,
tu solus Dominus,
tu solus altissimus,
Jesu Christe.

Cum Sancto Spiritu
in gloria Dei Patris.
Amen.

Eer aan God in den hoge en vrede op
aarde aan de mensen van goede wil.
Wij loven U, wij prijzen U,
wij aanbidden U, wij verheerlijken
U.

Wij zeggen U dank voor Uw grote
heerlijkheid.

Heer God, koning der hemelen,
God, almachtige Vader.

Heer, eniggeboren Zoon, Jezus
Christus.

Heer Gods, Lam Gods, Zoon van de
Vader.

Gij, die de zonden van de wereld
wegneemt,
ontferm u over ons.

Gij, die de zonden van de wereld
wegneemt,
aanvaard onze smeekbede.

Gij, die zit aan de rechterhand van
de Vader,
ontferm U over ons.

Want Gij alleen zijt heilig,
Gij alleen zijt de Heer,
Gij alleen zijt de hoogste,
Jezus Christus.

Met de Heilige Geest,
in de heerlijkheid van God de Vader,
Amen.

3. Credo

Credo in unum Deum.
Patrem omnipotentem,
factorem coeli et terrae,
visibilium omnium et invisibilium.
Et in unum Dominum Jesum
Christum,
Filius Dei unigenitum.
Et ex patre natum,
ante omnia saecula.
Deum de Deo, lumen de lumine,
Deum verum de Deo vero,
genitum, non factum,
consubstantialem Patri,
per quem omnia facta sunt.
Qui propter nos homines et propter
nostram salutem descendit de coelis.
Et incarnatus est de Spiritu Sancto,

ex Maria virgine,
et homo factus est.
Crucifixus etiam pro nobis,
sub Pontio Pilato passus et sepultus
est.
Et resurrexit tertia die,
secundum scripturas,
et ascendit in coelum,
sedet ad dexteram Patris,
et iterum venturus est cum gloria,
judicare vivos et mortuos,
cujus regni non erit finis.
Et in Spiritum Sanctum,
Dominum, et vivificantem,
qui ex Patre Filioque procedit,

qui cum Patre et Filio simul adoratur
et conglorificatur;

qui locutus est per profetas.

Ik geloof in een God.
De almachtige vader,
schepper van hemel en aarde,
van al het zichtbare en onzichtbare.
En in één Heer Jezus Christus,

Gods eniggeboren Zoon.
En uit de Vader geboren,
voor alle eeuwen.
God uit God, licht uit licht,
ware God uit ware God,
geboren, niet gemaakt,
één in wezen met de Vader,
door wie alles is geschapen.
Die om ons mensen en om onze
redding is afgedaald uit de hemel.
En een lichaam heeft aangenomen
door de Heilige Geest,
uit de maagd Maria,
en mens is geworden.
Die om ons is gekruisigd,
heeft geleden onder Pontius Pilatus
en is begraven.
En op de derde dag is verrezen,
volgens de Schriften,
en is opgestegen ten hemel,
zetelt ter rechterzijde van de Vader,
en zal wederkomen met heerlijkheid,
om levenden en doden te oordelen,
wiens rijk geen einde zal hebben.
En (ik geloof) in de Heilige Geest,
Heer en schenker van het leven,
die uit de Vader en de Zoon voort-
komt,
die met de Vader en de Zoon
gelijkelijk wordt aanbeden en ver-
eerd;
die door de profeten heeft ge-
sproken.

Et unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam.

Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum.

Et expecto resurrectionem mortuorum,

et vitam venturi saeculi.

Amen.

4. Sanctus

Sanctus, sanctus, sanctus

Dominus Deus Sabaoth.

Pleni sunt coeli et terra gloria tua.

Osanna in excelsis.

5. Benedictus

Benedictus qui venit in nomine

Domini.

Osanna in excelsis.

6. Agnus Dei

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis.

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis.

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem.

En (ik geloof) in de ene, heilige, katholieke en apostolische kerk.

Ik belijd één doopsel ter vergiffenis van de zonden.

En ik verwacht de opstanding van de doden,

en het leven van de toekomstige eeuwigheid.

Amen.

Heilig, heilig, heilig,

Heer, God der Heerscharen.

Vol zijn hemel en aarde van uw glorie.

Hosanna in den hoge.

Gezegend Hij, die komt in de naam des Heren.

Hosanna in den hoge.

Lam Gods, dat wegneemt de zonden van de wereld, ontferm U over ons.

Lam Gods, dat wegneemt de zonden van de wereld, ontferm U over ons.

Lam Gods, dat wegneemt de zonden van de wereld, geef ons de vrede.

KERSTMARKT

georganiseerd door
oratoriumvereniging

SOLI DEO GLORIA

curiosa
kaarsen
servies
glaswerk
kerstkaarten
kerstartikelen

restaurant met
erwtensoup
oliebollen
gluhwein

en meer .....

Oosterkerk

Grote Oost 60, Hoorn
zaterdag 9 december 2006
10.30 uur - 15.00 uur

Mozart en Haydn

In maart 1784 reisde Haydn naar Wenen om een nieuwe versie van zijn oratorium *Il ritorno di Tobia* te dirigeren. Stephen Storace (wiens zuster Nancy met Mozart samenwerkte) organiseerde een kwartetavond. En bedoeld wordt niet het kaartspel, maar een muziekavond waarop kwartetten gespeeld worden. De bezetting was als volgt: Haydn eerste viool, Carl Dittersdorf tweede viool, Mozart altviool, Johann Baptiste Vanhall cello.

In januari 1785 hoorde Haydn in Mozarts huis diens nieuwe strijkkwartetten. Deze hoorde hij opnieuw op 12 maart 1785. Ook Mozarts vader Leopold was daarbij aanwezig. Na afloop maakte Haydn zijn historische compliment aan Mozart, dat door Leopold werd opgetekend. Haydn zou gezegd hebben: "Ik verklaar u met God als getuige, en als een oprecht man, dat uw zoon de grootste componist is die ik persoonlijk en van naam ken. Hij heeft smaak en bovendien de grootste kennis van de wetenschap van het componeren." In september van datzelfde jaar verschenen Mozarts kwartetten, die hij aan Haydn opdroeg (en sindsdien worden aangeduid als de Haydnkwartetten).

In de loop der tijd werden Haydn en Mozart goede vrienden, ondanks hun verschillen in karakter en hun grote leeftijdsverschil (24 jaar).

Zij bleven de rest van hun leven op de hoogte van elkaars muzikale prestaties. Haydn bezocht een uitvoering van *Don Giovanni* op 7 mei 1788. Na afloop verklaarde hij dat Mozart de grootste componist ter wereld was.

Zij bleven elkaar ontmoeten. Zo nodigde Mozart Haydn op 26 januari 1790 uit voor de laatste repetities van *Così fan tutte*. En iedere ochtend liepen de twee gearmd naar het theater.

Haydn vernam de dood van Mozart in Engeland. Aan Mozarts vriend Johann Michael Puchberg schreef hij: "Ik voel mij over zijn dood geruime tijd zeer verslagen en kon het niet geloven. Dat het noodlot zo'n unieke en onvervangbare man zo snel naar gene zijde kan helpen." Nog jaren later, als de dood van Mozart ter sprake kwam, moest Haydn huilen. En in de muziekwinkel van Broderip in Londen verklaarde Haydn tegenover Charles Burney: "Vrienden zeggen me vaak dat ik briljant ben, maar Mozart stond boven mij."

Fanz Joseph Haydn (1732-1809)

Haydn werd op 31 maart 1732 geboren in het dorp Rohrau, zo'n vijftig kilometer ten zuidoosten van Wenen. Op zijn vijfde kon hij de liederen van zijn vader nazingen. Toen hij zes jaar was, bracht zijn oom Johann Mathias Franck de familie Haydn een bezoek. Franck was organist en kapelmeester. Franck bood aan om Joseph als leerling op zijn school te nemen. Zo ging Joseph kort daarop naar Hainburg. Op Francks school was het leven zwaar. Franck sloeg de kinderen en gaf hen weinig te eten. Maar Haydn deed er wel veel muzikale kennis op. In 1740 kwam de koordirigent van de Stephansdom te Wenen, Karl Georg Reutter, in Hainburg. Hij was op zoek naar talentvolle jongens voor zijn koor. Toen hij Joseph hoorde zingen, was hij zo onder de indruk dat hij hem als koorknaap in dienst nam. Zo begon zijn muzikale loopbaan als sopraan bij de Wiener Sangerknaben. Het was hard werken voor de koorknaben. Ze moesten elke morgen de hoogmis zingen en elke middag de vesper, ze moesten zingen op bruiloften, begrafenis, bij openbare plechtigheden en bijzondere gebeurtenissen aan het hof. Godsdienst, Latijn, wiskunde en schrijven waren de enige gewone vakken. Verder kregen ze zang-, viool-, en klavecimbellen. Ook was aan Haydn beloofd dat hij componeerlessen zou krijgen, maar die heeft hij nooit gehad.

Haydn kreeg al jong de baard in de keel. Het kon niet lang meer duren of hij zou ongeschikt zijn voor het koor. In november 1749 knipte Haydn de pruikstaart van een van de koorknapen af. Daarmee gaf hij Reutter de kans om hem weg te sturen. Hij werd zonder geld op straat gezet. Door een gelukkig toeval kwam hij een jonge muziekleraar tegen die hij kende. Johann Michael Spangler woonde met vrouw en kind op een kleine zolder en bood hem onderdak aan. Weer bofte Haydn, want een vriend van zijn vader leende hem 150 gulden. Haydn huurde een kamer en kocht een oud clavecimbel. Hij begon te verdienen als tenor in het kerkkoor, als muziekleraar en als violist in een klooster en op feesten. Als hij niet werkte, leerde hij muziektheorie of componeerde hij muziek. Haydn leerde veel door klavecimbelsonates te bestuderen van Carl Philipp Emanuel Bach. Haydn kreeg belangrijke contacten in hogere kringen. Ook leerde hij de zanger Porpora kennen van wie hij veel opstak over zangkunst en compositie. Via Porpora leerde Haydn Karl Joseph von Fürnberg kennen die hem uitnodigde om op zijn buitenverblijf kamermuziek te komen spelen. Daar schreef Haydn zijn eerste strijkkwartetten. In 1758 werd Haydn kapelmeester bij graaf Karl Joseph Franz Morzin. Daar componeerde hij zijn eerste symfonie. De uitvoering werd bijgewoond door prins Paul Anton Esterházy. De prins bood hem een betrekking aan als kapelmeester. Haydn ging op het aanbod in. Eerst trouwde hij echter met Maria Anna Keller, wat overigens geen gelukkig huwelijk werd. Prins Esterházy wilde zijn orkest en de muzikale activiteiten aan zijn hof uitbreiden, vooral met opera's en orkestmuziek, en hij beseftte dat Werner, zijn oude kapelmeester, die taak niet meer aankon. Haydns orkest was klein: vijf violisten/altviolisten, een cellist, een contrabassist, een fluitist, twee hoboïsten, twee fagottisten, twee hoornisten en een paukenist. De prins, die zelf cello en viool speelde, was dol op muziek voor strijkers. Om zijn nieuwe werkgever te behagen nam Haydn vaak virtuoze solopartijen voor viool en cello in zijn eerste symfonieën op. Op 18 maart 1762 stierf prins Esterházy, zijn broer prins Nikolaus volgde hem op. Ook hij deed veelvuldig beroep op zijn hofcomponist, Haydn. Nikolaus bespeelde zelf een baryton. Haydn componeerde zo'n 160 werken voor de baryton. De familie Esterházy was zo rijk dat zij een drassige plek liet droogleggen en binnen twee jaar was er een fantastisch paleis gebouwd, dat Eszterhaza werd genoemd. In 1768 liet prins Esterházy ten westen van het paleis een operatheater bouwen. Voor de opening van het theater schreef Haydn een komische opera, *Lo speziale*. In de daarop volgende vijftien jaar schreef hij nog zo'n twaalf opera's. Toch vond hij zelf ook dat zijn opera's niet aan die van Mozart konden tippen. Prins Nikolaus liet ook een marionettentheater bouwen, dat er van binnen uitzag als een tovergrot. Haydn schreef zo'n vijf marionettenopera's voor dat theater. Haydn zou nog meer dan twintig jaar op Eszterhaza werken. Na de dood van de oude kapelmeester Gregor Werner in 1766 kreeg Haydn alleen de leiding. Hij

breidde het orkest uit tot 22 man en liet uit Italië de beste zangers van die tijd overkomen.

In 1790 overleed Nikolaus echter. Hij werd opgevolgd door Paul Anton II, die onmiddellijk de, in zijn ogen, geldverslindende hofkapel ophief en de musici ontsloeg. Haydn mocht in dienst blijven tot aan zijn dood, maar zonder verdere verplichtingen. Hij ontving een pensioen van 1000 gulden (afkomstig uit de nalatenschap van Nikolaus) en een jaarlijkse toeslag van Paul Anton II. Hij verhuisde naar Wenen.

In 1791 sloot Haydn een belangrijk zakelijk contract met de Weense muziekuitgeverij Artaria. Hij publiceerde strijkkwartetten, liederen, pianotrio's en verscheidene symfonieën. Door zijn talrijke gepubliceerde werken genoot Haydn onderhand in heel Europa grote faam. Aan het eind van zijn leven maakte hij een aantal concertreizen, onder meer twee maal naar Londen, waar hij een eredoctoraat kreeg. De laatste keer dat Haydn in het openbaar verscheen was op 27 maart 1808 bij een uitvoering van *Die Schöpfung* ter gelegenheid van zijn zesenzeventigste verjaardag in de grote zaal van de universiteit van Wenen.

Op 13 mei 1809 hadden de troepen van Napoleon Wenen bereikt. Haydn was toen al ernstig ziek en Napoleon liet een soldaat bij Haydn voor de deur de wacht houden, zodat de oude, zieke man niet gestoord zou worden. Haydn stierf uiteindelijk op 31 mei 1809, om 1:00 uur. Hij werd de volgende dag in alle stilte op het plaatselijke kerkhof begraven. Nauwelijks iemand uit Wenen was daarbij aanwezig. Door de bezetting van Wenen door de Fransen en het oorlogsgeweld was Haydns dood amper tot de Weners doorgedrongen.

In tegenstelling tot Mozart werd hij niet vergeten. Twee weken later was er een grootse herdenkingsdienst in een kerk in het centrum van Wenen. In 1820 werd Haydns stoffelijk overschot overgebracht naar de Bergkirche in Eisenstadt, waar hij rust onder de hoede van de vorstelijke familie waarvoor hij zoveel prachtige muziek componeerde.

Schöpfungsmesse, Hob. XXII-13

Bovenaan het manuscript van de *Schöpfungsmesse* staat *di me giuseppe Haydn mpria 1801 al 28 tro/Luglio*. Het muziekstuk was dus net op tijd af voor de eerste uitvoering op 13 september 1801 in de Bergkirche van Eisenstadt.

De naam *Schöpfungsmesse* is niet van Haydn zelf.

De bijnaam is ontstaan doordat Haydn bij het *Qui tollis peccata mundi* in het *Gloria* de melodie van een duet (nr. 32) uit het gelijknamige oratorium gebruikt.

De notatie is verschillend door de verschillen in maatsoort, maar bij uitvoering klinken ze identiek. Hierna volgen de fragmenten.

Der tau - en - de Mor - gen, o wie er -

Allegro
Hörner

This musical score shows a vocal line in bass clef and a piano accompaniment in treble and bass clefs. The key signature has two flats (B-flat and E-flat) and the time signature is 3/4. The tempo is marked 'Allegro' and the instrument is 'Hörner' (Horns). The lyrics are 'Der tau - en - de Mor - gen, o wie er -'.

fragment uit *Die Schöpfung*, deel uit *Duet nr. 32*

Clar.
Cor.
p

Solo

Qui tol - lis pec -

Archi

- ca - ta, pec - ca - ta mun - di.

attacca subito

This musical score features a vocal line in bass clef, a piano accompaniment in treble and bass clefs, and a woodwind part for Clarinet and Cor Anglais. The key signature has two flats and the time signature is 3/4. The tempo is 'Allegro'. The lyrics are 'Qui tol - lis pec - ca - ta, pec - ca - ta mun - di.'. The woodwind part is marked 'p' (piano). The vocal line has a 'Solo' box above it. The piano accompaniment is marked 'Archi' (Archi). The score ends with the instruction 'attacca subito'.

fragment uit *Die Schöpfungsmesse*, het *Qui tollis* in het *Gloria*

Volgens Haydn's biograaf Griesinger (her)gebruikte Haydn deze speelse melodie omdat hij vond dat de meeste van de zonden van stervelingen niets meer waren dan inbreuken op de matigheid en de kuisheid.

Toen Haydn het manuscript naar de keizerin stuurde, maakte deze bezwaar tegen het citaat van de muziek uit *Die Schöpfung*. Haydn schreef toen een alternatieve versie voor haar. Vandaag hoort u de originele versie.

De tekst van de mis kunt u vinden op bladzijde 14.

Bergkirche in Eisenstadt

Houdt u van zingen?
Nieuwe leden zijn van harte welkom!
Vooral onze mannenstemmen kunnen uitbreiding gebruiken.
U kunt vrijblijvend eens een paar avonden komen luisteren en
meezingen.
Voor het volgende najaarsconcert studeren wij o.a. het
Magnificat van John Rutter
en
Five mystical songs van Ralph Vaughan Williams in.

Onze repetitie is
iedere dinsdagavond van 20.00 tot 22.00 uur.

adres: West-Friese Vrije School Parcival
Nachtegaal 146
Hoorn

U kunt Soli ook steunen door donateur te worden:
gironummer 455446
t.n.v. de penningmeester van Soli Deo Gloria
te Hoorn
onder vermelding van "donatie"

Ons volgende concert hopen wij te geven op
Witte Donderdag 5 april 2007.
Uitgevoerd wordt dan opnieuw de
Johannes Passion
van J.S. Bach
in de Oosterkerk te Hoorn, aanvang 20.00 uur.

Wilt u meer informatie, bel dan met de voorzitter,
de heer K. Molenaar, tel. 0228-313280

Bezoek ook eens onze homepage:
www.solideogloria-hoorn.nl

Dit concert is mede mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van

- Provincie Noord-Holland
- Gemeente Hoorn
- onze adverteerders

Colofon
grafische verzorging: Jaap Hardy